

Ze had het dolce vita

Carla Gastkemper, 12 maart 1925 - 25 augustus 2019

Over het kampverleden van haar moeder wist Kathleen Warners nauwelijks iets. Haar moeder sprak er niet over. 'Ze had het weggedaan, het was gebeurd, klaar.' Totdat Carla de tachtig was gepasseerd en er geheel onverwachts een aanleiding was om haar verhaal te doen.

'Een markante, uitgesproken, sterke vrouw met veel gevoel voor humor.' Zo typeert Kathleen haar moeder. Carla vierde het leven. Ze hield ontzettend veel van koken en volgde zelfs kookcursussen in Parijs. Want waar kon je de finesses van de haute cuisine beter in de vingers krijgen dan daar? Met Henk, met wie ze in 1949 trouwde, maakte ze mooie reizen. Ze gingen regelmatig naar Zwitserland om te skiën en te wandelen. En naar Italië om cultuur op te doen.

Dat ze haar werk als docente lichamelijke opvoeding moest opgeven toen ze met Henk in het huwelijksbootje stapte, vond ze helemaal niet erg. Zo was het nou eenmaal in die tijd, dat vrouwen hun baan moesten opgeven als ze trouwden. Het deed niets af aan haar passie voor sport en gaf haar alleen maar meer tijd om zelf op het hockey- en tennisveld te staan. Bovendien vond Henk het ook prima dat ze thuis bleef. Hij had een succesvol advocatenkantoor en zorgde er wel voor dat ze het samen goed hadden. Aan de Amsterdamse Apollolaan woonden ze op stand en in het weekend was er vaak tijd voor een diner, een feest of een klassiek concert in het concertgebouw. Natuurlijk waren ze dan tot in de puntjes gekleed, want dat paste bij hun standing en mode was Carla's grote passie. 'Tot aan haar dood heeft mijn moeder elke dag een nieuw kledingstuk gekocht', weet Kathleen. 'Ja, mijn moeder had echt het dolce vita.'

Ook na het overlijden van Henk in 1998 bleef Carla van het leven genieten. Ze las meer literatuur dan ooit en las

elke dag vier kranten. Tot aan haar dood, in 2019, was ze buitengewoon bij de tijd. Die grote levenslust kwam volgens Kathleen voor een groot deel voort uit de nare start aan het begin van haar leven.

Aan de levensstijl van Carla zat ook een keerzijde. Ze wilde kunnen doen en laten wat ze wilde en kinderen pasten niet in dat plaatje. Omdat Henk wel een kinderwens had, besloten ze toch samen kinderen te krijgen. Philip werd in 1951 geboren en Kathleen in 1954. Bij hen in huis woonden dienstmeisjes. Die tippelden elke ochtend de trap af om zich over de opvoeding van de kinderen te bekommeren. Zo kon Carla haar eigen gang gaan. Een warme moeder was ze niet. 'Ze was geen moeder die ging shoppen met mij', vertelt Kathleen. 'Dan zei ik weleens tegen haar: "Zullen we naar de stad gaan?" Want ik zag altijd andere moeders met dochters naar de stad gaan. En dan zei ze: "Ja, maar wat heb je dan nodig?" En dan zei ik: "Ja niks, maar ik vind het gewoon gezellig." "Hmm", zei ze dan. En dan gingen we wel naar de Bijenkorf en dan wilde ik haar hand vasthouden en dan zei ze: "Nee, ik loop liever los." En dat vond ik wel moeilijk als kind.'

In plaats van tegemoet te komen aan de behoeftes van haar kinderen, legde Carla veel nadruk op hun prestaties. Samen met Henk stond ze regelmatig langs de lijn als de kinderen hockey speelden. Daardoor leek het voor buitenstaanders misschien alsof ze een ideaal gezin vormden, maar thuis speelden er demonen uit het verleden. 'Als we thuiskwamen moesten we altijd heel hard roepen: "Joehoe, ik ben er!" Want we mochten haar niet laten schrikken.' Begrijpen deden ze dit niet. 'Het enige wat mijn vader zei was: "Wees lief voor mama want ze heeft het zo moeilijk gehad in de oorlog."

Carla met haar man Henk

Zowel Philip als Kathleen gingen al snel het huis uit omdat het thuis niet zo gezellig was. 'Ik herinner me dat ik eigenlijk altijd bij mijn beste vriendin Henriëtte was en daar vond ik het gezellig.'

'Dat wist ik allemaal niet'

Carla heeft altijd geprobeerd haar herinneringen aan de oorlog weg te stoppen. Ze ging nooit naar herdenkingen, omdat ze niet herinnerd wilde worden aan het verleden. Zelfs met de mensen die dichtbij haar stonden, zoals haar vriendinnen en kinderen, sprak ze niet over de oorlog. Kathleen wist wel dat haar moeder in een kamp had gezeten, maar ze had geen idee waar en hoelang dat was geweest. 'Ze had het weggedaan, het was gebeurd, klaar.'

Carla was al ver in de tachtig toen Kathleen vanwege haar werk een ontmoeting had met muzikant Gé Reinders. Hij vertelde haar dat hij een boek aan het schrijven was over zijn moeder Grada van Horen. Toen Kathleen hoorde wat zijn moeder had meegemaakt, had ze het vermoeden dat Carla een bijdrage kon leveren aan het boek. Ze had het idee dat zij iets soortgelijks had meegemaakt maar helemaal zeker was ze daar niet van. Kathleen vroeg haar moeder of ze Gé Reinders misschien wilde spreken. Tot haar verbazing wilde ze dat. Carla en Grada bleken samen in Ravensbrück en Dachau te hebben gezeten. 'We zijn in een café gaan zitten en ze heeft van alles verteld. Mijn mond viel open. Ik zat er bij te kijken en ik dacht: jéétje, dat wist ik allemaal niet.'

'Hier weg of sterven'

Carla was nog maar vijftien toen de oorlog uitbrak. Ze werd verliefd op Carel Bos, die drie jaar ouder was. Carel raakte betrokken bij het verzet. In juni 1943 slaagde hij erin om Zwitserland te bereiken, waar hij in contact kwam met Generaal van Tricht, Nederlands Militair Attaché in Bern. Op initiatief van Van Tricht begon Carel met een smokkelroute tussen Nederland en Zwitserland. Carel en zijn medewerkers reisden in SS-uniform met Duitse militaire treinen. Via deze

'Zwitserse Weg' vervoerden ze inlichtingen over de Duitse oorlogsvoering en verdedigingswerken. Die informatie stond op microfoto's die ze verstopten in vulpotloodjes en haarborstels.

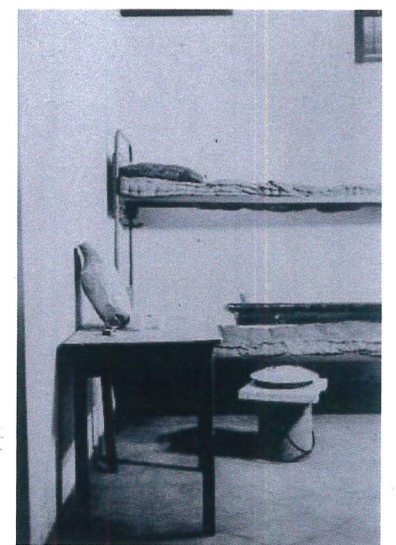
Door Carel raakte Carla ook betrokken bij de illegaliteit. 'Ik was verliefd op Carel, en Carel zat in het verzet, dus ik zat in het verzet', vertelde ze. Eind juli 1944 kreeg Carla de taak om een pistool naar Utrecht te brengen. Het plan was om een tennisjurkje aan te trekken en het pistool te verstopten in een koker met tennisballen. Zo ver kwam het nooit. Carla stond voor haar woning in de Cliostraat met een vriend te praten. 'Nou moet je daar eens kijken', wees ze. 'Die twee kerels daar zijn echte moffen, met die varkensleren tassen en hun varkensleren jassen.' De mannen liepen naar haar toe en vroegen: 'Sinds sie Gastkemper? Sie sind verhaftet.' Meteen gingen de handboeien om.¹

Samen met Carel, die tegelijkertijd was opgepakt, werd Carla naar de *Polizei- und Untersuchungsgefängnis* Haaren gebracht. Vanaf dit moment had ze geen naam meer, maar was ze een nummer: Ha-3055. In een kleine cel met weinig daglicht, zat ze lange tijd in eenzame opsluiting. De urenlange stilte kon plotseling verbroken worden door het opengaan van het klepje in de celdeur. Dat kon zijn omdat er eten werd gebracht of omdat de bewaker een controleronde deed. Maar er was ook een mogelijkheid dat je werd opgehaald voor verhoor, of nog erger. Het geluid van het klepje heeft Carla haar hele leven achtervolgd.

Op 4 september werd Carla overgebracht naar concentratiekamp Vught, waar ze terecht kwam in één van de vrouwenbarakken. De volgende ochtend hoorden de vrouwen in de barak schoten. Wat gebeurde er? Deze dag zou bekend komen te staan als Dolle Dinsdag. Het gerucht ging dat de geallieerden nu echt in aantocht waren.

Massaal verlieten Duitsers en NSB'ers Nederland en de vrouwen dachten dat de bevrijding nabij was. Een medegevangene schreef hier na de oorlog over: 'Op de ochtend van dinsdag 5 september 1944 voelden we ons in het vrouwenkamp in Vught al half bevrijd. [...] Regelmatig hoorden we nu ook het geluid van geweervuur, dat uit de richting van het aangrenzende mannenkamp leek te komen. Wij dachten dat het gevechten waren, maar de vrouwen die langer in Vught waren wisten beter. Er werd daar gefusilleerd.'

De bevrijding van de vrouwen zou nog lang op zich laten wachten. Op 5 en 6 september werd Kamp Vught ontruimd en werd Carla op transport gezet. Carel had ze sinds

De cel in Haaren

¹ Carla is niet eenduidig over deze gebeurtenis. In een andere versie van het verhaal werd ze opgepakt voordat ze daadwerkelijk het pistool ging brengen.

haar arrestatie niet meer gezien en nu werd ze nog verder van hem weggevoerd. Waar zou hij zijn? Met zo'n vijfentachtig vrouwen werd ze in een goederenwagon gepropt. Een 'beestenwagen', noemde Carla het. Op 8 september kwam de trein aan in het plaatsje Fürstenberg, ten noorden van Berlijn. Vanaf het station moesten de vrouwen het laatste stuk te voet afleggen. Het idyllische plaatsje verhulde wat zich enkele kilometers verderop afspeelde in concentratiekamp Ravensbrück. Toen Carla hier aankwam was de maximale capaciteit van het kamp al lang overschreden. Ze werden ondergebracht in een grote tent die midden in het kamp stond. Het was er verschrikkelijk vies: in het stro dat in de tent lag hadden mensen hun behoefte gedaan en het wemelde er van het ongedierte. Noodgedwongen besloten de vrouwen om buiten op een berg kolengruis te overnachten. De volgende dag werden ze geregistreerd en kreeg Carla een nieuw nummer: 66.661. Alle nieuwkomers werden gewassen met een brandspuit. Carla vroeg of de straal wat zachter kon. 'Wees maar blij dat er geen gas uitkomt', bekte een *Aufseherin*² haar af. Pas later kwam Carla erachter wat zij daarmee had bedoeld. Na deze 'douche' werd Carla naar een barak gebracht waar ze met twee andere dames één brits moest delen. Vanaf dat moment draaide ze mee in het ritme van het kamp. Om vijf uur 's ochtends werden de gevangenen gewekt voor het appel. Dan werd iedereen geteld en werden er mensen uitgezocht voor de werkcommando's.

Carla werd ziek door het slechte voedsel en de belabberde hygiënische omstandigheden. Het aantal toiletten was volstrekt ontoereikend en veel vrouwen hadden diarree. Vaak was dat in die omstandigheden het begin van het einde. 'Op een gegeven moment werden er in Ravensbrück *Arbeitskommandos* [voor een ander kamp] uitgezocht', vertelde Carla aan Gé. 'We zeiden tot elkaar: "Hier weg of sterven." Het lukte Carla om geselecteerd te worden. Op 13 oktober verliet ze concentratiekamp Ravensbrück met een groep van 200 Nederlandse vrouwen. Dit keer was de veewagon iets comfortabeler: er waren minder vrouwen, dus er was meer plek om te zitten.

'Het enige wat ik kon doen was slapen'

Op 15 oktober kwam de trein aan op de plaats van bestemming. Het buitenkamp van Dachau waar Carla te werk werd gesteld heette 'Agfa-Kamerawerke' en lag in München. Hier kreeg ze het nummer 123.152. Het buitenkamp zag er niet uit als een typisch concentratiekamp. De vrouwen waren ondergebracht in een flatgebouw in aanbouw waar prikkeldraad omheen was gezet. De eerste drie maanden lag Carla hier in de ziekenboeg. Ze kon haar knieën niet meer bewegen door een reumatische aandoening. Daarnaast had ze hartkrampen. Een van de commandanten zei tegen haar:

'Sportlehrerin? Das werden sie niemals mehr!' Na drie maanden werd ze ontslagen. 'Een van ons heeft mij ontzettend veel aspirine gegeven en daar zit salicylzuur in en dat helpt. Dat heeft mij er bovenop geholpen.' Nu deelde Carla een kamer met een aantal andere vrouwen. Elke ochtend liepen ze met z'n allen naar een munitiefabriek om dwangarbeid te verrichten. Ze zongen dan:

*In München is een lager.
Dat hoort bij een fabriek.
De bewoners zijn broodmager.
De helft is doodziek.
Zij slapen in harde nesten.
En kreunen van de pijn.
Maar dat kan ons niet verdommen.
Zij krijgen ons toch niet klein.
[...]*

In de fabriek werkten de vrouwen samen met Duitse burgers aan tijdontstekers voor FLAK-granaten. Carla probeerde zo min mogelijk te doen. Enerzijds nam ze een zo passief mogelijke houding aan om de Duitsers tegen te werken. Anderzijds was het een manier om aan de realiteit te ontsnappen. Door haar ziekte kon ze zich die passieve houding veroorloven. 'Ik was helemaal verzwakt, het enige wat ik kon doen was slapen. En dat heb ik ook heel goed kunnen doen. [...] Dat was voor mij de enige manier om uit de ellende te komen', vertelde ze.

Carla's lethargische houding vertaalde zich ook in afzondering van de Nederlandse vrouwen met wie ze was. Dit kwam ook door haar ziekte, waardoor ze lange tijd gescheiden was van de groep. Daarnaast waren de meeste vrouwen een stuk ouder dan Carla. Ze voelde zich niet verbonden met die 'oudere' dames. En er speelde nog iets anders: 'Er waren een heleboel vrouwen communistisch. Daar had ik natuurlijk helemaal geen contact mee. Dat vond ik helemaal niks.'

Hetty van der Togt (21) en Myra Guise (38) vormden een uitzondering. Met hen had Carla wel een goede band. Met Myra deelde ze een passie voor literatuur. Carla putte kracht uit de gedichten van Rilke³ die Myra aan haar voorlas.

'Er komt niets geen bericht'

In het voorjaar van 1945 naderden de Amerikanen München. Op 27 april werden de vrouwen 'geëvacueerd'. Te voet gingen ze richting de Alpen. Het gerucht ging dat de bestemming een stuwmeer was, waar de vrouwen verdrongen zouden worden. Na een lange tocht kwamen ze bij een boerderij in Wolfratshausen. Daar brachten ze de nacht door op een hooizolder. De volgende ochtend bleek de

² Een vrouwelijke bewaker.

³ Rainer Maria Rilke was een beroemde Duitse dichter.

kampcommandant verdwenen. Die dag bevrijdden de Amerikanen Wolfratshausen.

De Amerikanen brachten de vrouwen tijdelijk onder in de huizen van een Duits werkkamp. Carla zonderde zich nog meer af van de groep, ze ging elke dag zonnen bij de Isar-rivier, een stukje verderop. 'Daar ben ik lekker in de zon gaan liggen. Dus ik zag er goed uit, bruin. En die Amerikanen deden alles voor mij.' Vanaf toen zou ze van het leven gaan genieten.

Op 15 mei werden de vrouwen opgehaald door het Rode Kruis. Via Sankt Margrethen, Parijs en Brussel reisden ze naar Oudenbosch. Hier konden ze kleren uitkiezen die welgestelde Amerikaanse vrouwen hadden gedoneerd aan de oorlogsslachtoffers in Europa. 'Dat waren de meest fantastische kleren, en ik ben altijd dol op kleren geweest. Daar was een jas met een beeldschone vos en een hoed', aldus Carla. In deze opvallend chique kleding reisde ze verder. Toen Carla op 1 juni 1945 weer terug was in Amsterdam, was er nog steeds geen spoor van Carel. Natuurlijk hoopte ze vurig dat hij nog leefde. Ze had wel een vermoeden waar hij was. Op 4 juli 1945 schreef ze op een formulier van het Rode Kruis:

'Carel Bos, in september 1944 waarschijnlijk naar Oranienburg getransporteerd. [...] Carel Bos ligt waarschijnlijk in ziekenhuis Lübeck, maar er komt niets geen bericht van achter demarcatielijn.'

Later bleek dat Carel op 5 september 1944 in Vught is gefusilleerd, de dag waarop de vrouwen in het kamp de schoten hoorden.

Wanneer en hoe Carla het bericht over Carels dood te horen kreeg, heeft ze nooit verteld. Vaststaat dat ze haar

Kathleen en Carla

leven zo snel mogelijk weer probeerde op te pakken. Ze hervatte haar studie aan de Academie voor Lichamelijke Opvoeding en kwam weer bij haar jaargenoten. 'Ja, dat heeft mij ontzettend [geholpen], want dat was ontzettend lichamelijk. En lichamelijk was ik [weer] vrij goed. Dat heeft me van een syndroom afgeholpen, want anders blijf je doorwoekeren: van ja, mijn verloofde, mijn aanstaande is dood...'

Het leven vieren

Op latere leeftijd kreeg Kathleen een betere relatie met haar moeder. 'Ik heb pas echt goed contact met haar gekregen toen ik zelf volwassen was. En ja, weet je, dan zet je je eroverheen en dan begrijp je de dingen veel beter. Waarom ze zo deed en waarom ze niet anders was.' Doordat Carla haar verhaal ging vertellen aan Gé, werden er voor Kathleen dingen duidelijker. Belangrijk was ook dat Carla een erg leuke oma voor haar kleinkinderen was. Aan haar kleinzoon Roemer schreef ze veel lange brieven toen hij een jaar in Oeganda zat. Ook met kleindochter Marijn had ze een goede klik. Marijn was promovierend arts en Carla belde haar gelijk op als ze maar iets had. En natuurlijk was ze apetrots op haar kleinzoon Peter, een bekende cabaretier.

Op hoge leeftijd werd Carla ziek en besloot ze dat ze niet meer wilde leven. Ze koos voor palliatieve sedatie. Voordat ze zou overlijden, wilde Carla graag een champagne-moment met haar kinderen en kleinkinderen. Met de mensen die ze liefhad wilde ze nog één keer toasten op het leven. Omdat je bij palliatieve sedatie niet mag eten en drinken, was dit niet mogelijk. Maar het zegt wel veel over hoe ze in het leven stond en de regie die ze tot haar 94ste over haar leven heeft gehouden.

Geschreven door Anouk van Zandbergen (2002) voor het herinneringsboek in de Verzoeningskerk in de Gedenkstätte Dachau en haar vwo-profielwerkstuk.

Belangrijkste bronnen:

- Interview met Kathleen Warners, door Anouk van Zandbergen, 25 september 2019
- Interview met Carla Gastkemper, door Hans Suijs, 9 februari 2017
- Reinders, G., Het Zakdoekje, 2010
- Bos, Carel G., website Nationaal Monument Kamp Vught
- Archiefstukken Carla Gastkemper. Oorlogsnazorg Rode Kruis, Den Haag
- Heinsius, K., De wereld werd wit. Ongepubliceerde memoires, z.d
- Foto's: privécollectie en Gedenkplaats Haaren (cel)

Dachau, 22 maart 2020

Kathleen Warners

Anouk van Zandbergen